

כמה הערות על הכוונת הריפוי בפסיכოזה אורדינרית

**גיל כרוז

טיפול באמצעות חיבור מחדש

בשונה מנוירוזת ופראנויה, בהן הסימפטום מתפקד כקשר חזק ויציב, בשונה מסכיזופרניה בה ניתן לראות פרגמנטציה in vivo, ובמקום קשירה יש לנו תמהיל של הממשי והסמלי (בסכיזופרניה הסמלי הוא ממשי), בפסיכוזה אורדינרית אנחנו עומדים בפני קליניקה בתנועת מטוטלת שז'אק אלן מילר תאר כתנועה הדיאלקטית בין חיבורים- תקופות של יציבות, וניתוקים – רגעים של קריסה.

אם נוסיף ל"חיבור" ול"ניתוק" את המונח "חיבור מחדש", יש לנו אוריינטציה ראשונה להכוונת הריפוי בפסיכוזה אורדינרית. אני שואב את הרעיון מהטקסט שכתבו Phillippe de I Herve Castanet ו Georges בשיחות אנטיב, המחברים מדגישים את הרצף: חיבור – ניתוק – חיבור מחדש. הם מציינים שכדי "לתקן את מה שברגע נתון, בשביל הסובייקט, הוא 'ניתוק', ביחס לאחר [אפשר להתמקד]... במבט לאחור על האלמנט שהיווה 'חיבור' בעבור הסובייקט הזה, ומאפשר להכווין את הטיפול אל אפשרות של 'חיבור מחדש'". כך, הכוונת הריפוי בפסיכוזה אורדינרית תכוון אל מה ש'נותק' או אל מה שעלול להתנתק אצל הסובייקט, במטרה להגדיר את מה שיאפשר לו חיבור מחדש.

שיחה דמוקרטית

ז'אק אלן מילר תאר סוג של דמוקרטיזציה של האחר המובנית בפסיכוזה אורדינרית. שם האב כתופעה של קשירה בין הממשי-הסמלי-והדמיוני אינו אלא סימפטום אחד מאחרים. אותה דמוקרטיזציה של האחר מחייבת אותנו לשיקולים חדשים ביחס לקשר הטרנספרנציאלי בטיפול. הסובייקט המונח לידע לא יכול עוד להיות נקודת ההתייחסות היחידה שלנו משום שהוא מניח אמונה בלא מודע, אמונה באפקטים של אמת הנובעים מהארטיקולציה (היבור) בין המסמנים. היבור (ארטיקולציה) זה עצמו, תלוי בשם האב לכן אנחנו לא מצפים מהסובייקט הפסיכוטי האורדינרי, בפסיכואנליזה, להאמין שמה שקורה לו 'אומר משהו', במובן של הלא מודע. עם זאת, אין פרוש הדבר שסובייקט זה אינו רוצה לדעת דבר, במובן של ידע חשוף, ידע שיהיה מעל לרף ההדחקה. חצי האומר, האקיווק, השתיקה של האנליטיקאי, וכל שאר האופרציות שנפתחות לעבר הידע במקום של האמת בלא מודע רק מעצמות את הניתוק. מול הדמוקרטיזציה של שם האב, ומול הריבוי של הסנטומים שמבטיחים את הקשירות של ה RSI, ניצבת דמוקרטיזציה של הקשר אנליטיקאי-אנליזנט שפעמים רבות משווה לפגישה האנליטית את האופי הדמוקרטי של שיחה, של חילופי דברים. שיחה זאת מתגלגלת באופנים שונים. היא תשים את הדגש על הממשי, הסמלי או הדמיוני, בהתאם לנקודה בה ארע הניתוק. אני מציע לארגן את אופני השיחה האלה תחת הכותרות הבאות: "תרגום ושיום", "הלבשה דמיונית" ו"בידוד הממשי".

תרגום ושיום

התפיסה שלנו עד כה של הכוונת הריפוי בפסיכოזה התייחסה לשם האב. לדוגמה, נהגנו לומר שיש להמנע ממפגש של הסובייקט הפסיכוטי עם אב 'Un-pere', שעלינו להגן עליו מההתענגות של האחר, שעלינו "לשסע את האחר". אם ניקח דוגמה אחרת, נהגנו לעודד חלוקה של הטרנספרנס בין מספר מטפלים בפראנויה (הפסיכואנליטיקאי, הפסיכיאטר, עובד סוציאלי וכו') על מנת לסכל את התפתחות תחושת הרדיפה או הארוטומאניה, כלפי אדם אחד. ומנגד, נהגנו לרכז את הטרנספרנס באדם אחד בסכיזופרניה, שהיא מבנה מפורק ופרגמנטרי דיו. אנחנו עדיין נשענים על העקרונות המנחים הללו בטיפול, אבל יש לנו גם עקרונות אחרים.

המחקר של הפסיכוזה האורדינרית הוביל לשכלולים חדשים בנוגע לטיפול בסובייקטים פסיכוטיים. בין החשובים ביותר נמנים אלו של אריק לורן סביב עבודת השיום והתרגום של ההתענגות, שמתאימים לטיפול בסובייקט הפסיכוטי. נציין שעבודה זו של תרגום ושיום היא פעולה של כל בן אנוש. המתמה של המטאפורה האבהית, שפיתח לאקאן, היא עצמה עבודה של שיום ותרגום של ההתענגות כליל ידוע, כ X שחומק מהמסמן. האופרציה הזאת של המטאפורה האבהית נעשית בשני שלבים: תחילה, האייווי האמהי (DM) משיים את ה X כהיותו הסובייקט. שנית, שם האב (NP) נותן את הגירסה שלו, את התרגום שלו, ל X הזה. כך, בנירוזה, הסובייקט פטור במובן מסויים מעבודת השיום והתרגום הזאת, מכיוון שהמטאפורה האבהית עושה זאת עבורו. באופן דומה, בגירסה הפרדיגמטית של הפסיכוזה שז'אק לאקאן תאר ב"שאלה הפרלימינרית", הפסיכוזה השרבריאנית, יצירת מטאפורה דלירנטית היא שמבטיחה עבודה זו של שיום ותרגום, היכן ששם האב דחוי. בפסיכוזה האורדינרית על הסובייקט לשיים את ההתענגות מבלי להעזר בכלים הללו, לא בשם האב ולא במטאפורה הדלירנטית. במקום זאת הסנטום, דרך פעולתו במימד של האות במסמן, הוא שיאפשר לסובייקט לטפל בהתענגות. אולם הסנטום אינו ניתן לכולם ולא תמיד הוא כבר שם. התפתחותו דורשת עבודה. וכל עוד הוא אינו שם, הסובייקט יוכל להישען על האנליטיקאי לצורך עבודה זו של שיום ותרגום, שלא נעצרת לעולם. כי כפי שאומר זאת אריק לורן "ההתענגות נעדרת מן האוקיאנוס של השמות הפרטיים", במילים אחרות, המסמן לעולם לא יכסה את ההתענגות באופן מוחלט. מכאן הצורך בחזרה אינסופית על עבודה זו, מה שאינו אומר שהטיפול צריך להיות אינסופי.

כך, השיחה הדמוקרטית שהזכרתי לעיל הופכת לשיחה על השפה עצמה. היא יכולה להיות חילופי דברים בנוגע לדיאלקטיקה בין קוד ומסר, ניסיון להבין ולהגדיר את "המשמעות האישית", האניגמטית או הטעונה בהתענגות, שיש למילים או לביטויים מסויימים עבור הסובייקט. בקצרה, זוהי הפיכה ותרגום של השימוש הכי אינטימי ופרטי בשפה, ה *lalangue*, לשפה ציבורית במובן המקובל של הקשר החברתי.

ניתנת לנו דוגמה לשיחה כזאת במקרה הבא. סובייקט זה, אותו אני פוגש יותר מעשר שנים הוא אדם מבוגר. כבן יחיד בזמן המלחמה, וממוצא יהודי, בגיל 9 הוכנס למוסד קתולי על מנת שלא יגורש ויושמד עם הוריו. פתאום הוא מוצא את עצמו מול כומר לו הוא צריך לקרוא "אבי" ולנשק את ידו. מדוע עליו לכנות "אבי" אדם זה שאינו אביו?, הארוע הזה מציב בפניו אניגמה ומכניס אותו למצב של

תימהון אך זה לא מגיע לכדי פריצה פסיכוטית, אלא מהווה נקודת מוצא לאי הבנה יסודית בין הסובייקט ל^אחר. כפי שאמר הוא עצמו, הוא לא מסוגל להבין מה שנאמר סביבו במובן הפשוט, תמיד יש משמעויות נסתרות. לאי ההבנה (malentendu) הזאת יש גם ביטוי גופני כי הוא כבד שמיעה (malentendant), בשבילו, כל מרחב ההתענגות מכונה "אי הבנה" (malentendu). כתוצאה מכך אי ההבנה הופיע שוב ושוב ביחסיו עם אחרים, במשך כל חייו, וגרמה לו לנתק את הקשרים איתם, שוב ושוב. הוא שמר על קשר עם הדת, אבל זהו קשר בלתי יציב משום שאחרי המלחמה הוא מעולם לא הצליח להחליט אם הוא יהודי או נוצרי. במפגשים הטיפוליים ניתן להעריך את הקושי שבקיום דיאלוג איתו. השיח שלו צפף מעל הדבר. אין רמז למיניות. הוא עושה מעקפים ארוכים לפני שהוא מגיע למה שהוא רוצה להגיד. הסגנון הזה תורם ללא ספק לבידוד העמוק שלו שנמשך זה שנים ארוכות. למעשה, הסובייקט הזה תמיד חי בשולי החברה, הוא מעולם לא הצליח להשתלב במבנה חברתי לזמן ממושך, איבד שוב ושוב את מקום העבודה וחי בבידוד הטוטאלי ביותר.

בהכוונת הריפוי, האנליטיקאי מחפש באופן פעיל, ביחד עם הסובייקט, נקודות הבנה שבהן ה^אחר מרוקן מההתענגות שלו. זה מאפשר לסיים את המפגשים ב"הסכמו" או "הבנו". לדוגמא, אפשר להקדיש מפגש לפענוח המילה "אז?", שהאנליטיקאי זרק בתחילת המפגש. מה הוא רצה להגיד? האם הוא רצה להגיד: "מה שלומך?" - במקרה זה הסובייקט יחוש עצמו נפגע, כי איך יכול אדם כמוהו להרגיש טוב? האם הוא רצה לומר לסובייקט שלא משנה מה שהוא אומר וכו'. בסופו של דבר הסובייקט מספר על חידוד לשון (witz) של הוריו שכלל את המילה - "ואז?" (בצרפתית: Alors), מה שמאפשר להוריד את המילה הזאת לדרגת "ללא מובן" non-sense. כשמישהו אמר "אז?" הם ענו: "נו...נו... אין א לור גיסט מען עסיג" "alors, alors...in a-lor gist mein eissik" שפירושו ביידיש: "אל תוך החור שופכים חומץ". המפגש מסתיים בהסכמה שהמילה "אז?" שביטא האנליטיקאי לא היתה אלא דיבור ריק. זוהי הסכמה לא על מובן מקובל, אלא על העדר מובן, כלומר, העדר התענגות של ה^אחר.

וכך, במפגשים שמסתיימים בנקודת הבנה, הממשי של הסובייקט הזה, כלומר קיומו כשארית שנדחתה על ידי ^אחר מתענג, נקשרת לזמן מה, באמצעות העבודה על האות, ל^אחר של הקוד הסימלי. אבל זה מניח קשר תמידי לאנליטיקאי שיוצר את הקישור הזה בכל פעם מחדש. עצם המפגש עם האנליטיקאי הוא הסנטום עבור סובייקט זה והוא שמאפשר לו לשמור על קשר עם העולם.

הלבשה דמיונית

ג'ויס פיצה על העדרה של הטבעת הדמיונית (בקשר הבורומאי) בכך שעשה לעצמו שם, אגו, בכתובתו. הפתרון שלו אלגנטי: עצם עבודת השיום של ההתענגות באמצעות הסמלי מייצר את הקשר הדמיוני באמצעות האגו. לפי לאקאן הפתרון הסנטומטי הופך אותו למישהו שאין לו צורך לפגוש אנליטיקאי. בקליניקה היומיומית שלנו לא תמיד רואים פתרון סנטומטי כזה. לעיתים קרובות יותר הסובייקט המנותק מוצא את עצמו מול ממשי של התענגות שהוא לא יכול לטפל בה, אלא על ידי

כיסויה בצעיף דמיוני. ההשפעה המפייסת שמושגת על ידי הנחת צעיף זה על הממשי, במשך הטיפול, מאפשרת לפעמים לסובייקט להיות יותר פתוח לבנייה של סימפטום. במקרים האלה הצעיף הדמיוני הזה יהיה המקבילה של פעולת ההרדמה בטיפולים רפואיים.

אתן שלוש דוגמאות של שלוש שיטות של כיסוי כזה של הממשי בצעיף דמיוני, תחת שלוש הכותרות הבאות: "התקה", "נורמליזציה" ו"הזדהות דמיונית".

התקה

הסובייקט הפסיכוטי הוא טרף לממשי של ההתענגות שכופה עצמה עליו באופן לא מצועף. לעיתים אנחנו יכולים לעזור לו להתרחק מהממשי הזה על ידי התקה של השיח על ההתענגות לעבר הסצנה הציבורית של המובן המקובל. האמת הלא מודעת מצביעה על הממשי. זאת הסיבה שאנו נוטים דווקא לפתח ידע "שאינו לו מנוי לאמת הלא מודעת".

במקרה הבא, השיחה הופכת לשיח על האי נחת בתרבות. השיחה היומיומית והבנאלית הזאת ממקמת בשדה מקובל דיון על נקודת התענגות של הסובייקט, הכוללת סיכון של מעבר לאקט. זה מאפשר לסובייקט להניח צעיף על ההתענגות הזאת ולהותיר במרחק את הסיכון של המעבר לאקט.

סטודנט אחד הגיע לאנליטיקאי עם פחד שיש לו איידס, או מחלות חמורות אחרות, שהוא מפחד להדביק בהן את אשתו או את שלוש בנותיו הקטנות. הפחד המסויים הזה נרשם בתוך פחד כללי יותר ש"משהו רע עלול לקרות בקרוב". ההיסטוריה שלו מוטבעת בחותמם של מגעים מיניים שנעשו בו באופן קבוע בילדותו על ידי חבר של הוריו, דמות אב. במהלך האנליזה, הפחד ש"משהו רע יקרה בקרוב" מתמקד. האנליזנט מוסר לאנליטיקאי את חששו שהוא עצמו יגיע לכדי מגעים מיניים עם ילדיו. אחר כך, מתקבע אופן של שיחה בזמן הפגישות שמאפשר לטפל בשאלה זו מרחוק, באמצעות התקה. האנליזנט והאנליטיקאי מדברים במקום זאת על אי הנחת העכשווית והמדאיגה של עולם זה בו עושה רושם ש"משהו רע עומד לקרות בקרוב": מלחמות, מעשי טבח, אלימות מכל סוג, המרוץ המשוגע של השוק הקפיטליסטי וכו'.

באמצעות דיונים אלה על דאגות שהינן דאגות שהן נחלת הכלל, דאגות הפרטית של סובייקט זה מטופלת. שיחה זאת תוחמת עבורו גבול להתענגות שעלולה להתרגם למעבר לאקט מיני כלפי ילדיו. גבול זה אינו אפקט של איסור הנובע ישירות משם האב, וגם לא אפקט מפירוש של הלא מודע. אלא, זוהי אופרציה של "ניתוב" אשר סוללת גבולות להתענגות, מעצם העובדה של שימוש חוזר בתוך הדיון, שוב ושוב, ברעיון ש"משהו רע עלול לקרות בקרוב".

נורמליזציה

במקרים מסויימים של פסיכוזה אורדינרית אנחנו פוגשים נורמליות מוקפדת, בלתי מתפשרת, של סובייקט אשר באופן קיצוני מכפיף עצמו לאחר. אצל אחרים, הניתוק בא לידי ביטוי מתוך הרגשה עמוקה של לא להיות בעלי התענגות "כמו של אחרים". לפיכך עבודת הנורמליזציה הינה צורה של חיבור מחדש לאחר כמקום של הסטנדרט, של הנורמה.

בדוגמא הבאה, הסובייקטית סובלת מפלישה אל הגוף של התענגות "אינססטואלית" שאינה מוגבלת על ידי הסירוס. ואולם בהיבטים האחרים של חייה, הסובייקטית הזאת מציגה תמונה היסטוריופורמית. זה בדיוק הדבר שהאנליטיקאי יתמוך בו, בשיחה עם הסובייקטית על המימדים הדמיוניים של "האדיפוס" שלה. כך, התענגות לא מוסדרת תונח מתחת לצעיף של הסטנדרט האדיפלי.

אשה ממוצא אפריקאי, אמנית, באה לאנליטיקאי כי היא לא מצליחה לייצב את חייה הזוגיים. בתחילת האנליזה השאלות הללו הועלו בצורה פסיכו-סוציאלית קונבנציונאלית: "אני לא מצליחה למצוא זוגיות", "האם אני רוצה שהוא יהיה האב של ילדי?", "איך זה יכול להיות שאני לא נשואה כמו כל הנשים בגילי?" וכו'. בנוסף, אהבתה לאביה שהלך לעולמו לפני כמה שנים לא מפסיקה לחדור ליחסיה עם החבר שלה ומכבה את התשוקה. זאת במובן הקונקרטי ביותר, משום שלעיתים קרובות, כשהיא עושה אהבה איתו, נדמה לה שהיא עושה אהבה עם אביה.

לפרשנויות ששואפות לייצר אמת של הלא מודע אין כל השפעה על המטופלת הזאת. מצד שני היא מבקשת מהאנליטיקאי הסברים על מה שקורה לה, באמרה: "כשאתה מסביר לי דברים, אני מרגישה הרבה יותר טוב". כך מכונן אופן של שיחה בינה לבין האנליטיקאי סביב הקואורדינטות הפסאודו-אדיפיות של חייה. היא מדברת על יריבותה עם אמה, על תחושת האשם בעקבות הפרידה של הוריה, על האבל שעדיין לא התאבלה על אביה, על סצנה של פיתוי מצד אביה, שהיא לא בטוחה לגביה. שיחה זו על האדיפוס שלה מקלה על סובייקטית זו כי היא מאשרת וממצקת את ההלבשה ההיסטוריופורמית שהיא נותנת להתענגות, התענגות שנוגעת בגופה בלי התיווך של הפאלוס.

עם הזמן, שיחה זו שמלבישה את ההתענגות, שמתרגמת אותה למונחים מקובלים, מאפשרת מיקום של ההתענגות האינססטואלית שפולשת לגופה. לכך אשוב בהמשך.

הזדהות דמיונית

הזדהות דמיונית היא פתרון קלאסי יותר שאנחנו מכירים גם בפסיכודה המסורתיות. המדובר פה בנקודה של הזדהות מסדר הגודל של המגלומניה שנועד למנוע את הרגש העמוק של הסובייקט המנותק, שהוא עצמו פסולת שהושלכה על ידי האחר. הסובייקט שהוזכר לעיל, שסובל מ"אי הבנה", מעיד בדיסקרטיות רבה על מרכיבים של מגלומניה כזאת, שנועדה לענות על הרגשה שהוא רע כי הוא ניצל מהטבח. הוא מודה בפני האנליטיקאי שלפעמים הוא שואל את עצמו אם הוא לא ניצל בגלל שיש לו משימה בעולם הזה ואולי הוא המשיח. ההזדהות הדיסקרטית והדמיונית הזאת עם המשיח, היא בשביל הסובייקט גם הלבשה של קיומו כשארית. ההזדהות הזאת הופיעה רק פעם אחת באנליזה והיא לא מלווה בשום התפתחות של דלזיה קונסיסטנטית. האנליטיקאי מאזין לעדות הזו, לא יותר.

בידוד הממשי

בהעדר הפנטזמה היסודית שממקמת את האובייקט בתוך האחר, הסובייקט הפסיכוטי נשאר עם "האובייקט בכיס שלו" כדברי לאקאן. מכיוון שההתענגות בצד שלו, היא יכולה להציף את הגוף, מה

שיוביל להופעתן של תופעות גופניות. היא יכולה גם לחדור למסמנים ובמקרה זה לעורר הפרעות שפה או חשיבה.

ננסה לומר את אותו הדבר תוך שימוש בקשר הבורומאי. על מנת ששלושת המשלבים יהיו קשורים הם חייבים להיות תחילה מנותקים, נפרדים, מבודדים. עם זאת, התופעות הגופניות והשפתיות בפסיכזה האורדינרית מעמתות אותנו לעיתים, לא עם קשר לממשי כמשלב מובחן משני המשלבים האחרים, אלא לממשי שפולש, שחודר ושמערבב עם שני המשלבים האחרים. מצד שני, יש מקרים שבהם הממשי יכול לנתק את עצמו משני המשלבים האחרים. במקרים כאלה, כשהממשי לא יכול להיות משיים או מתורגם על ידי הסמלי, או מכוסה על ידי צעיף דמיוני, אנו עומדים מול סיכון של מעבר לאקט.

אני מציע שלושה מקרים כדי להדגים שלוש אופרציות אפשריות הקשורות למופעים האלה של הממשי: "חילוץ ההתענגות", "מיקום ההתענגות", "אלבורציה (עיבוד) של הלדעת-עשות elaboration d'un savoir faire".

חילוץ ההתענגות

במקרה הבא המסמן מושקע בהתענגות, בעוד הדמיוני של הגוף נשאר מחוץ לכל קישור. השיחה קורעת מהסובייקט התענגות אוטיסטית שלא היתה מחולצת אלמלא המפגש עם האנליטיקאי.

זהו גבר משולב בחברה עם אישה, ארבעה ילדים ועבודה קונבנציונלית. הוא מתלונן על נטייה מוגזמת לאכילה שגורמת לו למשקל עודף אבל במיוחד על מילים "שמעסיקות לו את הראש" והוא לא יודע מה לעשות איתן. במשך המפגש הראשון האנליטיקאי שואל רק שאלה אחת: "אלו מילים?" ומאז הוא בא בכל שבוע לפגוש את האנליטיקאי ונדמה שהוא עונה על שאלה ראשונה זו. המפגש מתחיל תמיד באותו אופן: "אדבר על המילה X" והחל ממילה זו מתפתח שיח שהיא אסוציאציה חופשית של ממש. כשאני אומר אסוציאציה חופשית של ממש אני רוצה לומר שנקודת enunciation האמירה מצטמצמת לאפס. חוקי הלשון, במיוחד המטונימיה, הם שמובילים את הסובייקט הזה ממילה אחת לאחרת בלי שזה יהיה מכופתר ומכוון על ידי נושא מסויים, בלי שום חזרה ניתנת לאיתור של מסמן מסויים, בלי תביעה למשמעות ובלי שאמת כלשהי תחשף בדיעבד. אפשר לחתוך את המפגש בכל רגע נתון, ממילא החיתוך לא יוצר כל אפקט של פירוש.

עבודה זאת נמשכת כבר שנים. הוא אומר שהמפגשים נחוצים לו. למעשה נראה שהם פוטרם אותו מהמילים האלה שרוחשות בראשו. מעבר לכך, מחוץ למפגש, הוא ממשיך בחייו הרגילים. נציין שהמילים נטולות המובן אינן הלוצינציות, הן לא מוטבעות בתוך הממשי כמו קול שבא מבחוץ. אבל כשהוא מבטא אותן וכשהוא הוגה אותן עם כל ההקשרים השפתיים שלהן, הסובייקט מצליח להחצין ולמקם באחר את ההתענגות הנישאת על גבי המילים הרוחשות האלה. כך האנליטיקאי משמש לו כסכר, כאיבר נוסף מחוץ לגוף שמאפשר לו לרוקן את ההתענגות הזאת שפולשת לראשו. הריפוי לא מרחיק מעבר לכך, יתרה מזאת, אם האנליטיקאי מבקש לעשות משהו אחר, למשל, לשאול בפשטות את הסובייקט מה שלומו, התשובה הרת אסון. הסובייקט יתאר אז את התפוררות גופו ויעיד בכך על

הניתוק של המשלב הדמיוני. פרט להיותו המיכל להתענגות של המילים, האנליטיקאי לא צריך לענות או להתעניין במה שהסובייקט אומר. אין מה להבין משום שהמשמעות מזמנת את הדמיוני שהוא לקוי במקרה של סובייקט זה ויש לו השפעה מזיקה עליו.

מיקום ההתענגות

אצל האמנית ממוצא אפריקאי שהזכרה לעיל, זו שאצלה הכוונת הריפוי כיוונה את עצמה אל עבר נורמליזציה דרך פסאודו-היסטריה, העבודה האנליטית אפשרה מיקום של ההתענגות "האינסטואלית" שחדרה לגופה. תלונתה של אשה זו, אני מזכיר, היתה שאל הזוגיות שלה פלשה תחושת הנוכחות של אביה עד כדי כך שכשהיא עשתה אהבה עם חבר שלה נדמה היה לה שהיא עושה אהבה עם אביה.

אחרי כמה סיבובים ומעקפים באנליזה היא מצליחה לבודד את מה שהיא לא יכולה לשאת אצל בן זוגה: וויברציה מסויימת בקולו. היא קושרת את הקושי הזה לרגישות הקשורה לקול שתחילתה בילדותה. הוריה נפרדו כשהיא היתה עדיין קטנה, היא נזכרת באנחות של אביה החורג ששמעה מעבר לקיר, בזמן יחסי המין בינו לבין אמה. היא נזכרת בנחירות האופייניות לאביה כשישנה איתו באותו חדר בדירתו הקטנה. אבל לאמת הזאת אין שום השפעה מקלה על הסובייקט, ההפך הוא הנכון, במשך המפגשים, כשהיא מדברת על האבל הלא מעובד ביחס לאביה, היא חשה בגופה ריגוש מיני שלדבריה קשור לאב, התענגות אינסטואלית. זה בלתי נסבל מבחינתה.

עם הזמן, השיחה שתיארתי, זו שמלבישה את ההתענגות, שמתרגמת אותה למונחים מקובלים, מאפשרת מיקום של ההתענגות הזאת שפלשה לגוף בתוך האובייקט 'קול'. האובייקט 'קול' שנראה לה מלווה במוזרות, שהיא על סף הדיסוציאטיבית. היא מתחילה לחשוב שהקול, שלה עצמה צרוד ושכל העולם מבחין בכך. היא מפתחת עוונות כלפי "קול המכשפה שיוצא לי מהגרון". היא חושבת על זה ללא הפסקה.

מכאן ואילך היא חיה חיים כפולים. האנליזה היא אתר של ויכוח כואב שהיא מנהלת עם הוודאות שיש לה ביחס לקולה הצרוד. קול שהיא רואה בו את קין, שמזכיר את הנוכחות של אב שעדיין חי מדי. אבל מחוץ לאנליזה היא מנהלת חיים היסטריוניים עם שותפה, חיים זוגיים עם כל העליות והמורדות. אחרי כמה חודשים ארוכים של דיונים סביב הקול הזה, היא מחליטה להפסיק את האנליזה. בעוזבה היא מפוכחת. היא יודעת שהקול שלה ימשיך לרדוף אותה, שיהיו עליות ומורדות, אבל היא חושבת שהיא יכולה לחיות עם ההתענגות הממוקמת כך ושהיא לא תוכל להגיע לתוצאה טובה יותר.

elaboration d'un savoir-fair פיתוח הידע-עשות

ניזכר שהמעבר לאקט, בניגוד לאקטינג אוטו, הוא צורה של נשירה מהקשר החברתי, נפילה מהשיח, וככזה הוא בלתי ניתן לפירוש. מנקודת מבט זאת יש לקחת בחשבון שבפסיכואנליזה אורדינרית, שבה מראש יש קשר שברירי לשיח, ייתכן מדי פעם סיכון גדול למעבר לאקט. עם זאת, אם המעבר לאקט

אינו ניתן לפירוש, אריק לורן אומר לנו שהוא יכול להיות בעצמו פירוש להתענגות. נאמר שבהעדר שיח, הסובייקט נתון לסיכון שהוא יתרגם את קיומו כפסולת למעבר לאקט, ובכך ינשור מהקשר החברתי.

לצד הרוצחים "הרגילים", לצד אלה שבורחים מהבית ואין להם מקום מגורים, לצד העבריינים שנמצאים בבתי הכלא, יש לנו סובייקטים בעלי נטייה קבועה ודיסקרטית למעבר לאקט, שמובילה אותם למבוי סתום. ראינו כבר, במקרה קודם, כיצד המעבר לאקט נשמר במרחק על ידי אופרציה של התקה, שמורכבת מדיבור על "מה שעלול לקרות", קצת ליד הדבר עצמו. דרך אחרת להימנע מהמעבר לאקט תהיה לפייס בין הסובייקט ל**אחר**.

הסובייקט המבוגר שנע ונד במשך שנים ארוכות אחרי המלחמה, נחת בסופו של דבר בעמותה בבריסל שמציעה לו מגורים בחינם בתמורה לעבודה. הוא מגיע לאנליטיקאי ברגע של התלבטות, כשהוא שוקל לעזוב את העמותה הזו בגלל אי הבנה עם כמה מאנשיה. האנליטיקאי מניא אותו מלעשות זאת, וכתוצאה מכך זו הפעם הראשונה בחייו הוא משתלב ונשאר בקשר. זה כבר נמשך עשר שנים. אבל מפעם לפעם, כשאי ההבנה עם חברי העמותה מגיעה לשיא כלשהו, הוא שוב שוקל לעזוב, ובכך לממש את קיומו כשארית שנדחתה מהכל ולהסתכן בלמצוא את עצמו מחוץ לכל קשר חברתי. ברגעים אלה האנליטיקאי ניגש ביחד עם הסובייקט אל נקודת אי ההבנה שבה נתקל ביחסיו עם ה**אחר**, בניסיון למצוא פיוס אפשרי עם **אחר** זה. שאלות מאוד פרקטיות מטופלות אז: "האם ההערה הזאת שהעירו כלפיך היא באמת מעליבה?", "ואם כן, האם זו סיבה להקריב את העמותה כמקום מגורים?", "המרכזנית ששכחה להעביר לך את ההודעה, באמת כוונתה רעה?", "איך להגיד לה לשים לב ולא לשכוח?"... וכו'. מדובר בשיחה שמפענחת את ה**אחר** ומאפשרת פיתוח של ידע חשוף על הפרגמטיות של הקשר אל ה**אחר**. עד עתה פיתוח זה של הידע - עשות savoir fair אפשרה לסובייקט להישאר מחובר לארגון ולהימנע ממעבר לאקט שיגרום לו ליפול מחוץ לקשר החברתי.

סנטום על מנת לא להחלים ממנו

הסדרה "חיבור-ניתוק-חיבור מחדש" שייכת לקליניקה של קשר בורומאי. נציין שאנחנו לא מדברים כאן על הסימפטום הנוירוטי במובן זה שהוא נושא מסר של אמת מהלא מודע, כמו תצורות אחרות של הלא מודע. אנו מדברים על סנטום במובן שהוא מוודא שהממשי, הסמלי והדמיוני, קשורים ביחד. אכן, אם אנו מתייחסים לאינדיקציות של לאקאן על הקשר הבורומאי, אנחנו צריכים להכווין את הטיפולים בסובייקטים מנותקים, לכיוון הסנטום. הכוונת הריפוי היא במובן הזה, ההפך מזאת של הריפוי בנוירוזה. אצל הנוירוטי, הריפוי מכונן את עצמו לעבר טיהור של הסימפטום הקיים. לעומת זאת, בפסיכזה מדובר על הבניית סנטום היכן שאין סנטום, והמנעות מריפוי, ואפילו חיזוקו, אם הוא קיים.

בשביל האשה שהצליחה למקם את ההתענגות שפלשה לגופה בקול הצרוד, אנו רואים את התוצאה של הבניית הסנטום. לקול הזה יש מעמד של אות, מימד של המסמן, שמחבר זו לזו את "ההתענגות האינססטואלית" המקושרת לאב ואת המימד של הגוף של הסובייקט.

עוד דוגמא לסנטום אותו אין לרפא, אצל הגבר שסובל מהפחד ש"משהו רע יקרה בקרוב" והיה נתון למגע מיני מצד מבוגר בילדותו. אני מזכיר לכם שכשהוא מגיע אל האנליטיקאי הוא מתלונן על פחד שיש לו איידס או מחלות חמורות אחרות. כשהוא מספר את הסיפור שלו הוא מבודד רגע מכריע בהתפרצות של החרדות שלו בגיל שבע. ערב אחד הוא אמר להוריו שיש לו הרגשה שהנפש שלו מנותקת מהגוף. הם לא לקחו אותו ברצינות. בהיותו אשם שלא הצליח להתנגד לנגיעות של החבר של הוריו, הוא מסביר את העובדה שהצליח לשאת זאת ביכולת הזאת של נפשו לעזוב את גופו. הוא לא היה בתוך הגוף שלו כשזה קרה. בנוסף, הוא יכול אז לומר שהפחדים ההיפוכונדרים האלה, שהוא נדבק באיידס, אף שהם מכבידים עליו, הם מאפשרים לו "לקשור את הנפש לגוף". הרומינציות האלה הן סנטום שקושר את המחשבה לגוף ולהתענגות שלו. מאז שהוא הניח את זה בפגישה עם האנליטיקאי, החרדות פחתו מאוד. הוא מצא מחדש איזושהי שמחת חיים, עונג מיני עם אשתו וסיפוק בעבודה. כל זאת בלי שהא נפטר מהפחד שהוא נגוע במחלה.

יש לנו כאן אנלוגיה בולטת למדי בין ההעדרות שלו מגופו ברגעי המגע המיני, לבין האירוע שמספר ג'ויס בדיוקן האמן כאיש צעיר, שם, לאחר שהוכה פעם על ידי חבריו, הוא לא חש כעס, שהוא תגובה גופנית. בשני המקרים, אצל ג'ויס ואצל הסובייקט שלנו, יש פגם נרקיסיסטי, שכתוצאה ממנו דימוי הגוף מנותק מ"האידיאה של עצמך כגוף". אצל ג'ויס הדימוי נגוז ואיתו האפקט של הכעס. אצל הסובייקט שלנו הדימוי נגוז עם ההתענגות שנכפתה על ידי המגעים. דרך הפחד מהדבקות במחלה, הסובייקט יכול להחזיר לעצמו קשר עם גופו. במובן הזה, הפחד ממחלה הוא המקבילה לכתיבה של ג'ויס. במילים אחרות, זה מה שמפצה על הפגם בקשר. כפי שכבר אמרנו, מנקודת מבטו של ז'אק לאקאן, ג'ויס לא צריך אנליזה. באותו אופן נוכל לומר שהסנטום של הסובייקט שלנו הוא סנטום שלא אמור לעבור אנליזה ולא ריפוי. במקרה זה, זאת יותר שאלה של ניסיון לפייס את הסובייקט עם הסנטום הזה. זה מה שאנחנו עושים. בשיחות עם האנליטיקאי הסובייקט שואל את עצמו, אם שארית הסבל הזאת היא נחלתו הייחודית או שזה מצב אנושי שבו אין אושר ללא רבב. הוא בוחר דווקא באפשרות השנייה, האנליטיקאי תומך בבחירה הזאת כדי לעזור לו לרשום את הסבל שלו במסגרת הגורל האנושי.

נוכחותו של האנליטיקאי

התחלתי את ההתערבות הזאת בהערות שעניינן הטרנספרנס בפסיכואנליזה האורדינרית, עם אינדיקציות על אופן יצירת קשר עם הסובייקט של הפסיכואנליזה האורדינרית, שמתבסס על

שיחה דמוקרטית ולא על הסובייקט המונח לידע של הלא מודע. בנוסף, הזכרתי את הצורך בפיתוח של ידע חשוף, ולא של ידע לא מודע במקום האמת. הערות אלה מתייחסות לממד של הטרנספרנס שעניינו הידע. אבל אנו יודעים שכשאנו מדברים על הטרנספרנס יש ממד שני שאסור להזניח: נוכחותו של האנליטיקאי. זאת הנקודה שבה אסיים את ההתערבות הזאת.

בנירוזה, נוכחותו של האנליטיקאי נועדה לגלם בשביל הסובייקט את מה שלא ניתן לאמר, הממד הדחפי. מכאן הדרישה לנוכחות של הגוף של שני השותפים לפעולה האנליטית. במקרה של הפסיכזה האורדינרית דרישה זו לא מאבדת דבר מהרלוונטיות שלה. על פי המקרים שהזכרתי, ואחרים נוספים, אנו יכולים להקיש סדרה של פונקציות שיכולה להיות לנוכחותו של האנליטיקאי עבור סובייקט בפסיכזה האורדינרית.

בשביל הסובייקט המנותק מהשיח, נוכחותו של האנליטיקאי יכולה להיות הקשר החברתי היחיד שקושר אותו לאנושות. בשביל הסובייקט שגופו אינו חדל להתפרק, האנליטיקאי יהיה מראה, אמצעי לאסוף מחדש את גופו. בשביל הסובייקט שסובל מעודף התענגות מהאובייקט ש"נמצא אצלו בכיס", נוכחותו של האנליטיקאי מאפשרת מקום להפקיד בו, מעין איבר נוסף שמאפשר לרכז את ההתענגות מחוץ לגוף.

אין ספק שהרשימה יכולה עוד להתארך. ייתכן שבפסיכזה האורדינרית, יותר מאשר בכל קטגוריה אחרת, הפונקציה של האנליטיקאי כאובייקט מולטי-פונקציונאלי היא המיושמת ביותר. האם נוכל לקבל את העובדה שבשורה ארוכה של מקרים, למה שנאמר במשך המפגש יש הרבה פחות חשיבות מאשר לנוכחותו של האנליטיקאי? שלעיתים, מה שבאמת עובד הוא עצם העובדה שבאים לפגוש את האנליטיקאי, עצם העובדה שהוא מגלם את המקום אליו פונה הסובייקט, כלומר נקודת נוכחות? האם נוכל להניח לסובייקט להשתמש בנו באופן הזה?

בשאלה זו אני עוצר.

** גיל כרוז הוא פסיכואנליטיקאי, חבר ב- Ecole de la Cause Freudienne וב- New Lacanian School.

הטקסט תורגם לעברית בנובמבר 2015 על ידי טל מלמד ונערך על ידי גיל כרוז.